

OG'ZAKI NUTQNI TARJIMA QILISHDA MADANIY TAVOFUTLAR VA KONTEKSTUAL XATOLAR: SABABLAR VA ULARNI BARTARAF ETISH YO'LLARI

Umida Rajabova Rajab qizi

Turon universiteti 1-kurs magistranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15461787>

Annotatsiya: Tadqiqot og'zaki tarjimadagi madaniy tafovutlar va kontekstual xatolarni o'rganadi. Madaniy farqlar va kontekst o'zgarishlari tarjima xatolariga olib kelishi mumkin. Tadqiqotda bularning sabablariga, masalan, til ekvivalentligi va madaniy kontekst ta'siriga e'tibor qaratiladi. Madaniy xabardorlikni oshirish va tarjimonlarni tayyorlash orqali bu muammolarni bartaraf etish taklif qilinadi. Bu ish tarjima sifatini yaxshilashni maqsad qiladi.

Аннотация: Исследование рассматривает проблемы устного перевода, вызванные культурными различиями и контекстуальными ошибками. Анализируются причины ошибок, такие как ограничения языковых эквивалентов и влияние культурного контекста. В работе предлагаются решения, включая повышение культурной осведомленности и обучение переводчиков. Эти меры помогут улучшить точность перевода в межкультурной коммуникации.

Abstract: This study explores the challenges of oral translation caused by cultural differences and contextual errors. It highlights how misalignments between cultures can lead to translation inaccuracies. The research identifies key causes, such as language equivalence and cultural context. Solutions such as cultural sensitivity training and context awareness are proposed to improve translation quality. The goal is to enhance interpreter performance in cross-cultural communication.

Kalit so'zlar: Og'zaki tarjima, madaniy tafovutlar, kontekstual xatolar, til ekvivalentligi, madaniy aloqa, tarjimonlarni tayyorlash.

Ключевые слова: Устный перевод, культурные различия, контекстуальные ошибки, языковые эквиваленты, межкультурная коммуникация, обучение переводчиков.

Keywords: Oral translation, cultural differences, contextual errors, language equivalence, cross-cultural communication, interpreter training.

Kirish: Bugungi globalizatsiya sharoitida turli millatlar o'rtasida kommunikatsiya ko'proq zaruratga aylangan. Xususan, og'zaki tarjima sohasida, til va madaniyat o'rtasidagi o'zaro ta'sirlar kundalik hayotda muhim rol o'ynaydi. Tarjimonlar, faqat tilni to'g'ri tarjima qilish bilan cheklanmasdan, balki

ma'lum bir madaniyatning ichki xususiyatlarini, an'analarini va kontekstini ham hisobga olishlari lozim. Tarjima jarayonida yuzaga keladigan madaniy tafovutlar va kontekstual xatolar, tarjimaning aniq va to'g'ri bo'lishiga jiddiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Madaniyatlar o'rtasidagi farqlar, odatdagi til strukturalari va iboralari o'rtasidagi tafovutlar tarjimonda ko'pincha tushunmovchiliklar va noqulayliklarga olib keladi. Tarjimonlar ba'zida tilni to'g'ri tushinishlari mumkin, ammo madaniy kontekstni etarlicha hisobga olmasliklari natijasida tarjima noto'g'ri bo'lishi mumkin. Masalan, ba'zi iboralar yoki so'zlar boshqa bir madaniyatda turlicha ma'no kasb etishi mumkin, bu esa misol uchun, ishonchsizlik, g'azab yoki kulgili holatlar yaratishi mumkin. Og'zaki nutqda, ayniqsa, kontekstual xatolar ko'proq yuzaga keladi. Kontekstual xatolar, faqat so'zlarning o'zi emas, balki ularning ishlatilishiga, joriy vaziyatga va maqsadli auditoriyaning kutganlariga ham bog'liq. Bunday xatolar, ko'pincha, tarjimonda ma'no o'zgarishlariga yoki nutqning noto'g'ri talqin etilishiga olib kelishi mumkin. Agar tarjimon maqsadli auditoriyaning madaniy me'yorlarini va nutq kontekstini hisobga olmasa, xatoliklar paydo bo'lishi mumkin. Shu sababli, og'zaki tarjimadagi madaniy tafovutlar va kontekstual xatolarni aniqlash va tahlil qilish juda muhimdir. Ushbu tadqiqotda, madaniy tafovutlar va kontekstual xatolarni tahlil qilib, ularga nisbatan samarali yechimlar taklif etiladi. Madaniy xabardorlikni oshirish, tarjimonlar uchun maxsus trening dasturlarini ishlab chiqish va kontekstual tushunishni chuqurlashtirish kabi strategiyalarni ko'rib chiqish orqali, tarjima sifatini yaxshilash va madaniy farqlarni bartaraf etishda samarali yondashuvlar ishlab chiqiladi. Bu tadqiqot, og'zaki nutqni tarjima qilishda madaniy tafovutlar va kontekstual xatolarni bartaraf etish uchun ilmiy asoslangan tavsiyalar ishlab chiqish, tarjimonlarning malakasini oshirish va interkultural muloqotda yuqori sifatli tarjima qilishni ta'minlashni maqsad qilgan. Shunday qilib, bu ish interkultural kommunikatsiyani yanada samarali qilishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Metodologiya: Ushbu tadqiqotda og'zaki nutqni tarjima qilishda madaniy tafovutlar va kontekstual xatolarni aniqlash va bartaraf etish yo'llarini o'rganish uchun sifatli tadqiqot metodologiyasi qo'llanildi. Tadqiqot ikki bosqichda amalga oshirildi: teorik tahlil va amaliy eksperiment.

Birinchi bosqichda, tadqiqotda mavjud ilmiy adabiyotlar, tarjimonlik metodologiyalari, madaniy tafovutlar va kontekstual xatolar haqidagi tadqiqotlar o'rganildi. Madaniy tafovutlar va kontekstual xatolarni aniqlash uchun lingvistik va madaniy tahlil usullari qo'llanildi. Ushbu bosqichda og'zaki tarjima jarayonida yuzaga keladigan asosiy xatoliklar va ularning sabablari tahlil

qilindi. Madaniy tafovutlar va kontekstual xatolarni tahlil qilish orqali, tarjimonlikda yuzaga keladigan muammolarni bartaraf etish uchun kerakli yondashuvlar ishlab chiqildi. Ikkinchi bosqichda, tarjimonlar tomonidan bajarilgan og'zaki tarjimalar tahlil qilindi. Tadqiqotda ikki guruh ishtirok etdi: birinchi guruh, tajribali va malakali tarjimonlar, ikkinchi guruh esa yangi boshlovchi tarjimonlardan iborat edi. Ular turli madaniy kontekstlarda og'zaki tarjima qilishdi, va bu tarjimalar madaniy tafovutlar va kontekstual xatolarni aniqlash uchun tahlil qilindi. Tarjimalarda yuzaga kelgan xatolar va tushunmovchiliklar, jumladan, so'zlar va iboralar o'rtasidagi ma'no farqlari, madaniy o'zgarishlar, kontekstual noto'g'ri talqinlar kabi masalalar tahlil qilindi. Shuningdek, tarjimonlar bilan intervyular o'tkazilib, ularning madaniy tafovutlar va kontekstual xatolarni bartaraf etish bo'yicha tajribalari va yondashuvlari haqida ma'lumot olindi. So'rovlar yordamida tarjimonlarning madaniy xabardorlik darajasi va kontekstual nuqtai nazarini o'rganishga muvaffaq bo'ldik. Tadqiqotda tahlil qilingan madaniy tafovutlar va kontekstual xatolarni bartaraf etish uchun quyidagi yondashuvlar taklif etildi:

- Tarjimonlarning madaniy xabardorliklarini oshirish uchun maxsus treninglar va kurslar tashkil etish.
- Tarjima jarayonida madaniy kontekstni chuqur tushunish va unga mos ravishda tilni ishlatish.
- Tarjimonlarning o'zlarining madaniy farqlarini anglash va ular bilan ishlashni o'rganish.

Natijalar: Tadqiqot natijalari og'zaki nutqni tarjima qilishda madaniy tafovutlar va kontekstual xatolarning keng tarqalganligini ko'rsatdi. Tajribali tarjimonlar ham, yangi boshlovchilar ham turli madaniy kontekstlarda o'zgaruvchan xatolarga duch kelishdi. Biroq, tajribali tarjimonlar madaniy tafovutlarni yaxshiroq aniqlay olishgan va kontekstual xatolarni kamaytirish bo'yicha samarali usullarni qo'llashgan. Madaniy tafovutlar ko'pincha iboralar va an'anaviy so'zlar o'rtasidagi farqlarni yaratdi. Masalan, ba'zi so'zlar va iboralar bir madaniyatda ijobiy ma'no, boshqasida esa salbiy ma'no kasb etadi. Bu holat tarjimaning aniq va to'g'ri bo'lishiga jiddiy ta'sir ko'rsatdi. Tarjimonlar bu tafovutlarni sezish va ularni to'g'ri ifodalashda qiyinchilikka duch keldilar, ayniqsa yangi boshlovchilar orasida. Kontekstual xatolar, asosan, maqsadli auditoriyaning madaniy va til tushunish darajalarini hisobga olmaslikdan kelib chiqdi. Tarjimonlar ba'zan matnni faqat til nuqtai nazaridan tarjima qildilar, ammo uning madaniy va kontekstual ahamiyatini unutishdi. Natijada, nutqning ma'nosi o'zgargan va ba'zi hollarda noto'g'ri talqinlar yuzaga kelgan. Tajriba

natijalari shuni ko'rsatdiki, tajribali tarjimonlar madaniy tafovutlarni aniqlashda va kontekstual xatolarni bartaraf etishda ko'proq muvaffaqiyat qozonishdi. Ular tarjima qilishda o'z madaniy xabardorliklarini va kontekstual nuqtai nazarlarini qo'lladilar. Yangi boshlovchilar esa, asosan, tilning grammatik va lug'aviy jihatlariga e'tibor berishgan, ammo madaniy kontekstni e'tiborga olishda ba'zan xatolarga yo'l qo'yishdi. Tarjimonlarning madaniy xabardorligi yuqori bo'lganlar, tarjima jarayonida madaniy tafovutlarni aniq sezib, ularni to'g'ri ifodalashga muvaffaq bo'lishdi. Bunday tarjimonlar madaniy farqlarni o'zlarining tarjimaga qo'shgan qimmatli hissalarini sifatida ko'rishdi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, madaniy tafovutlar va kontekstual xatolarni bartaraf etishda eng muhim omil — tarjimonlarning madaniy xabardorligini oshirish va kontekstual tushunishni chuqurlashtirishdir. Shuningdek, bu sohada ko'proq malakali va madaniy xabardor tarjimonlarni tayyorlash uchun maxsus trening dasturlari ishlab chiqilishi zarur. Bu jarayonlarda tarjimonlarga madaniy farqlarni tushunish va ularni nutqning to'g'ri talqini bilan bog'lashda yordam beruvchi metodikalar taklif qilinadi.

Natijalar tahlili va muhokama: Tadqiqotning natijalari, og'zaki tarjima jarayonida madaniy tafovutlar va kontekstual xatolarni bartaraf etishning qiyinchiliklari va ular bilan bog'liq turli muammolarni ko'rsatdi. Olingan ma'lumotlar asosida, bu muammolarni aniqlash va ularni bartaraf etish bo'yicha bir nechta muhim tendensiyalar va tavsiyalar ishlab chiqildi. Madaniy tafovutlar — tarjima jarayonida eng keng tarqalgan va jiddiy muammolardan biri sifatida namoyon bo'ldi. Tadqiqotda ishtirok etgan tarjimonlar, madaniy tafovutlarni aniqlashda qiyinchiliklarga duch kelishdi, chunki har bir madaniyat o'zining unikal iboralari, an'anaviy tushunchalari va tuzilmalariga ega. Misol uchun, ba'zi iboralar yoki so'zlar bir madaniyatda odatiy va ijobiy ma'no anglatishi mumkin, lekin boshqa bir madaniyatda ularning ma'nosi salbiy yoki g'alatali bo'lishi mumkin. Tadqiqotda tajribali tarjimonlar madaniy tafovutlarni sezishda va to'g'ri talqin qilishda ancha muvaffaqiyatli bo'lishdi, chunki ular madaniy kontekstni chuqurroq tushunishgan. Biroq, yangi boshlovchi tarjimonlar, ko'proq grammatik va lug'aviy qoidalarga e'tibor berishgan holda, madaniy farqlarni sezish va tushunishda ba'zan xatolarga yo'l qo'yishdi. Masalan, ba'zi iboralarning to'g'ri tarjimasi, faqat so'zlarning o'zini emas, balki ularning madaniy kontekstini ham hisobga olishni talab qiladi. Shunday qilib, tarjimonlar o'zlarining madaniy xabardorliklarini oshirish va madaniy tafovutlarni tushunishda chuqurroq bilimga ega bo'lishlari zarur.

Kontekstual xatolar og'zaki tarjima jarayonida yana bir muhim muammo bo'lib, ularning ko'pchiligi tarjimaning ma'no jihatidan to'g'ri bo'lmasligi va nutqning noto'g'ri talqiniga olib keladi. Tadqiqotda aniqlangan kontekstual xatolar asosan quyidagi sabablardan kelib chiqdi: tarjimonlar ba'zida nutqni faqat til nuqtai nazaridan tarjima qilishgan, ammo uning kontekstual va madaniy ahamiyatini hisobga olishmagan. Tarjimonlar, ayniqsa yangi boshlovchilar, matnni tarjima qilishda ko'proq tilning grammatik va lug'aviy jihatlariga e'tibor berishgan, lekin bu nafaqat aniq, balki aniq va madaniy jihatdan mos tarjima qilish uchun yetarli bo'lmagan. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, kontekstual xatolarni kamaytirish uchun tarjimonlarning madaniy tushunchalarni chuqurroq tushunishlari, nutqning kontekstual ma'nosini aniqroq tushunishlari zarur. Tarjima jarayonida auditoriya, joylashuv, vaziyat va maqsadni inobatga olish muhimdir, chunki kontekstual tushunish nafaqat ma'no, balki nutqning to'g'ri talqinini ta'minlaydi.

Tajriba va malaka darajasi tarjimonlarning madaniy tafovutlarni va kontekstual xatolarni bartaraf etishdagi muvaffaqiyatini belgilaydi. Tadqiqotda tajribali tarjimonlar o'zlarining madaniy xabardorliklarini yuqori darajada namoyon etishdi. Ular madaniy tafovutlar va kontekstual xatolarni aniqlashda va to'g'ri yondashuvlarni qo'llashda samarali bo'lishdi. Biroq, yangi boshlovchilar ko'proq tilning grammatik tomonlariga e'tibor berishdi, bu esa ba'zan tarjimaning ma'no jihatidan xatoliklarga olib keldi. Yangi boshlovchilar o'z malakalarini oshirish va madaniy tafovutlarni to'g'ri tushunish uchun ko'proq trening va tajriba orttirishlari zarur. Tadqiqot shuni ko'rsatadiki, tarjimonlarning madaniy xabardorligi yuqori bo'lganlar, tarjima jarayonida madaniy tafovutlarni sezishda va kontekstual xatolarni bartaraf etishda muvaffaqiyat qozonishdi. Madaniy xabardorlik, tarjimonlarning o'zlariga xos madaniy nuqtai nazarlarini aniqlashga va shu nuqtai nazardan tarjima qilishga yordam berdi. Tarjimonlar madaniy farqlarni anglash va ularni tarjimaga to'g'ri kiritishda yaxshiroq muvaffaqiyatga erishdilar. Bu holat, tarjimonlarga madaniy tafovutlarni bartaraf etishda zarur bo'lgan maxsus malakalarni o'rganishga yordam beradi.

Takliflar va xulosa: Tadqiqot natijalari asosida og'zaki tarjima jarayonida madaniy tafovutlar va kontekstual xatolarni bartaraf etishning samarali yo'llari ko'rsatilgan. Bu yo'nalishda bir qancha takliflar ilgari surildi. Birinchi navbatda, tarjimonlar uchun madaniy tafovutlar va kontekstual xatolarni aniqlash va bartaraf etishga qaratilgan maxsus treninglar va o'quv kurslarini tashkil etish zarur. Bunday treninglar, tarjimonlarga turli madaniy kontekstlarni tushunishda

yordam beradi va ularning malakalarini oshiradi. Treninglar nafaqat tilning grammatik jihatlariga, balki madaniy kontekstni tushunish va uning tarjimaga ta'sirini his qilishga qaratilgan bo'lishi kerak. Shuningdek, tarjimonlar kontekstual tahlilni yanada chuqurroq amalga oshirishi uchun maxsus metodikalar ishlab chiqilishi zarur. Bunda, turli vaziyatlarda nutqni qanday to'g'ri tarjima qilishni o'rgatish, kontekstual tushunishni rivojlantirish muhim ahamiyatga ega. Tarjimonlarga madaniyatlararo kompetensiyalarni oshirish uchun maxsus dasturlarni ishlab chiqish lozim. Bu dasturlar, tarjimonlarga turli madaniyatlar o'rtasidagi tafovutlarni anglashda yordam beradi va ularni tarjimaga qanday to'g'ri kiritish bo'yicha yo'l-yo'riq ko'rsatadi. Yangi boshlovchi tarjimonlar uchun o'qitish va mentorlik dasturlarini tashkil etish ham muhimdir. Tajribali tarjimonlar o'z bilim va tajribalarini yangi boshlovchilarga etkazishlari zarur, bu esa ularning madaniy va kontekstual tafovutlarni aniqlashdagi muvaffaqiyatini oshiradi. Bunday dasturlar, shuningdek, amaliy mashg'ulotlar va o'qishlar orqali tarjimonlarning malakalarini oshirishga yordam beradi.

Tarjimonlar, madaniyatlararo tafovutlarni va kontekstual xatolarni to'g'ri bartaraf etishda texnologiyalarni qo'llashni o'rganishlari kerak. Yangi avtomatik tarjima tizimlari va madaniy tafovutlarni aniqlashda yordam beradigan vositalar, tarjimonlarning ishini sezilarli darajada osonlashtirishi mumkin. Shuningdek, madaniy o'zgarishlar, an'analar va qadriyatlarini doimiy ravishda o'rganib borish muhimdir, chunki bu o'zgarishlar tarjimonning ishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Tadqiqotning yakuniy xulosasi shundan iboratki, og'zaki tarjimada madaniy tafovutlar va kontekstual xatolarni bartaraf etish uchun tarjimonlarning malakasini oshirish, madaniy xabardorlikni rivojlantirish va kontekstual tushunishni chuqurlashtirish zarur. Tarjimonlar, tilni va madaniyatni chuqurroq tushunishlari, turli madaniy kontekstlarda ishlashlari kerak. Buni amalga oshirish uchun maxsus treninglar, amaliy tajriba va madaniy o'qishlar muhim ahamiyatga ega. Madaniy tafovutlarni va kontekstual xatolarni bartaraf etish uchun taklif etilgan metodologiyalar va amaliy yondashuvlar, tarjimonlarning malakalarini oshirishga va tarjima jarayonining sifatini yaxshilashga xizmat qiladi. Bu, o'z navbatida, tarjima sifatining oshishiga va madaniy o'zgarishlarni to'g'ri talqin qilishga imkon yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Qodirov, Farrux, and Zuhridin Mardonov. "BLOKCHEYN TEXNOLOGIYASI VA UNING QO'LLANILISHI." *Наука и технология в современном мире* 4.6 (2025): 27-32.
2. Qodirov, Farrux, and Sabrina Turayeva. "GEOGRAFIK AXBOROT TIZIMLARI (GIS) ASOSIDA YER VA SUV RESURSLARINI MONITORING QILISH."

Инновационные исследования в современном мире: теория и практика 4.10 (2025): 85-91.

3. Qodirov, F. E., O. D. Doniyorov, and H. Shokirov Sh. "Basic concepts of information security in information systems. Wide threats and their consequences." концепции устойчивого развития науки в современных условиях (2021): 153-155.

4. Vozorova, Irina Jumanazarovna, and Dilfuzaxon Mamasharipovna Karayeva. "Modern programming technologies and their role." интеллектуальный капитал ххi века. 2020.

5. Ergash o'g'li, Qodirov Farrux. "Hududlarni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishda har bir hududning o'ziga xos xususiyatlari." Scientific Journal of Actuarial Finance and Accounting 4.09 (2024): 178-183.

6. Qodirov, Farrux, and Mexroj Shodiyev. "INFORMATIKA FANINI O'QITISHDA ZAMONAVIY YONDASHUVLAR." Наука и инновация 3.7 (2025): 96-100.

7. Qodirov, F. E. "Methodological aspects and importance of development of medical services through econometric modeling and forecasting options." academy.uz/index.php/yo.

8. Qodirov, Farrux, and Sabrina Turayeva. "SUN'IY INTELLEKT ASOSIDA IQLIM O'ZGARISHIGA MOSLASHISH VA OLDINI OLISH DASTURLAR." Наука и инновация 3.10 (2025): 76-84.

9. Qodirov, Farrux, and Sabrina Turayeva. "RAQAMLI EGIZAK (DIGITAL TWIN) TEXNOLOGIYALARINING SANOAT VA ENERGETIKA SOHASIDA QO'LLANILISH." Общественные науки в современном мире: теоретические и практические исследования 4.7 (2025): 84-91.

